

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

СЕРІЯ 17

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ**

Випуск 18

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС
НПУ імені М. П. Драгоманова

Серія 17
Теорія і практика навчання
та виховання

Випуск 18

Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2011

*Шкарбан Л. В.
Педагогічний інститут
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КАЛІГРАФІЧНИХ НАВИЧОК У ШЕСТИРІЧНИХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

У статті з'ясовано зміст і сутність поняття "письмо", "каліграфія"; охарактеризовано прийоми підготовки руки дитини до письма; визначено труднощі, які виникають у дітей під час навчання письма; розглянуто особливості формування в учнів каліграфічних навичок.

Ключові слова: "письмо", "каліграфія", "графічні навички письма", "шестирічні першокласники".

Проблема формування навичок каліграфічного письма в початковій школі в умовах сьогодення є особливо актуальною. Важливу роль у розв'язанні цієї проблеми відіграють уроки письма в першому класі, саме від них залежить, яким буде почерк дитини, наскільки грамотним буде першокласник. Практикою доведено, що грамотність дитини значною мірою визначається тим, наскільки каліграфічно та охайно вона оформлює кожен свою роботу.

Діти приходять до школи не просто навчатися, а навчатися добре. І дуже важливо для вчителя з перших днів створити їм такі умови, за яких це бажання не згасло б. Учитель у роботі з дітьми намагається спрямувати діяльність таким чином, щоб кожен учень повірив у свої сили, розкрив потенційні можливості та здібності. Тільки за таких умов першокласник зростатиме духовно та інтелектуально.

Як показує аналіз практики, майже всі діти в наш час починають вчитися писати приблизно в однаковому віці, за однаковими методичними програмами, але результат виявляється зовсім різним, і найчастіше не той, на який розраховували вчителі та батьки. До того ж досягнення технічного прогресу негативно впливають на вміння писати красиво і грамотно. Негативного впливу на грамотність та каліграфію завдала мода на комп'ютеризацію суспільства.

Що ж таке письмо? Письмо – це спосіб передачі думок, а красиве письмо – це ще й мистецтво та графіка. У давньогрецькій мові “графо” означало “пишу, креслю, зображую”. Якщо перекласти дослівно, каліграфія – це красиве письмо або краснопіс. Каліграфією ще часто називають мистецтво писати гарно та чітко.

Вироблення в першокласників розбірливого і швидкого письма за короткий час неможливе, бо ця звичка формується повільно. У дітей 6-річного віку проблема навчання письма загострюється ще більше. Це пов'язано з морфофункціональними і психофізіологічними можливостями. У шестирічних дітей ще недостатньо розвинені дрібні м'язи кисті руки, недосконала регуляція рухів під час письма, низька витривалість до довгочасних напружень. Для письма характерні тремтячі лінії, вихід елементів букв за межі рядка, “дзеркальне” зображення графом, пропуск елементів літер, дописування зайвих, письмо друкованих букв замість рукописних та ін. І вже на початку навчання виникають труднощі і в дітей, і у батьків. Створюється стійкий супротив перед навчанням каліграфічного письма: по-перше – “не хочу”, по-друге – “не можу”. Діти не встигають “виписатися”, працюючи навіть у найкращих прописах. Постає питання про використання різноманітних допоміжних методів і способів успішного навчання каліграфічного письма.

Навчання письма, як бачимо, не є легким процесом, воно вимагає відповідного психофізіологічного рівня готовності, певних умінь і навичок.

Пристаючи до навчання письма учнів цього віку, вчитель має знати індивідуальні особливості кожної дитини, у процесі роботи звертати увагу на її психофізіологічний стан і керуватися цим у наданні обсягу і характеру завдань [5, с. 160]. В. О. Сухомлинський зазначав, що виток здібностей та обдарованості дітей знаходяться на кінчиках їхніх пальців, від яких ідуть тоненькі струмочки, які напувають джерело творчих думок. Чим більше впевненості та винахідливості в рухах дитячої руки, тим тонша взаємодія руки із знаряддям праці, тим складніші рухи, потрібні для цієї взаємодії, тим яскравіша творча стихія дитячого мислення. Чим майстерніша рука дитини, тим дитина розумніша [6, с. 120].

Саме тому важливе використання підготовчих вправ, які, з одного боку, забезпечують підготовку руки дитини до письма, а з другого – готують дитину до письма як комунікативної діяльності, оскільки націлюють на слухання (або читання) й усвідомлення тексту, на його запам'ятовування і подальше відтворення.

Одним із найважливіших прийомів підготовки руки до письма є штриховка. Правила штриховки дуже прості: штрихувати лише в заданому напрямку, не виходити за межі малюнка, дотримуватись однакових відстаней між лініями штриховки. Штрихувати шестирічні першокласники починають із першого уроку і продовжують протягом усього навчального року. Під час перших спроб штрихувати маленький школяр довго не витримає: рука швидко втомлюється, але робота сама собою дуже цікава, тому дитина постійно повертається до неї за власним бажанням.

Із перших уроків учитель має привчити дітей під час письма правильно сидіти за партою, правильно класти зошит і тримати ручку. А саме: лікті вільно лежать на столі; голова в вертикальному положенні або трохи нахилена вперед (під кутом – 15 градусів); відстань від стола до грудей дорівнює ширині затиснутого кулачка; ручку тримати великим, вказівним і середнім пальцями, на відстані 1-1.5 см від кульки. Кінець ручки спрямований на праве плече (у правшів). Права рука перпендикулярна до верхнього краю зошита. Проте уроки письма в період навчання грамоти надзвичайно складні за своєю структурою та навчальним навантаженням. За вимогами, урок із шестирічними першокласниками триває 35 хвилин. На початковому етапі на суто графічні вправи (за вимогами чинної програми)

відводиться 7 хвилин. Поступово цей час збільшується і під кінець навчального року на письмо відводиться до 25 хвилин. Як відомо, увага шестилітньої дитини дуже нестійка, а тому вчитель має постійно змінювати види навчальної роботи, вносити у процес виконання навчальних завдань елементи ігрової діяльності, проводити різні та цікаві фізкультхвилинки, створювати ігрові ситуації, сюжетно-рольові, тематичні ігри тощо. Враховуючи вимоги програми, педагог добирає матеріал із розвитку мовленнєвої діяльності: слухання – розуміння (аудіювання), говоріння, формує уявлення про читання, забезпечує підготовчі вправи для письма (малювання, штрихування, обведення, друкування), логіко-мовленнєву діяльність школярів.

Для навчання письма шестирічних першокласників використовуються зошити з друкованою основою, в яких подано зразки для письма, а також матеріал для різних видів мовного аналізу та розвитку мовлення. Вчитель, виходячи із свого досвіду і контингенту дітей, сам обирає посібник. Досить слушним для вчителя початкової школи є “Зошит з навчання грамоти та розвитку зв’язного мовлення” з друкованою основою під авторством

М. Д. Захарійчук, виданий у м. Львові видавництвом “Світ”, в якому пропонується навчальний зміст, спрямований на формування вмінь каліграфічного письма не тільки праворуких, а й ліворуких дітей. У зошиті подаються зразки для письма, матеріал для розвитку зв’язного мовлення, різні види мовних аналізів, а також навчальний зміст, який формує в учнів первинні уявлення про речення, слово, склад, наголос. Особлива увага під час формування графічних дій приділяється повному усвідомленню того, що робить дитина.

Враховуючи те, що рука дитини спочатку досить швидко стомлюється від письма, графічні вправи протягом уроку доцільно чергувати з іншими видами роботи. Кількість динамічних пауз на уроках письма може бути більшою, ніж на інших, до того ж серед різноманітних фізичних вправ необхідно передбачати й такі, що спрямовані на розвиток дрібних м’язів пальців і м’язів різних частин рук, плечей, а також динамічні паузи та фізкультхвилинки із застоосуванням мовленнєвих дій – проказування віршів, потішок, лічилок тощо.

Урок письма доцільно переривати на відпочинок не менше двох разів. Терміново зупиняється робота, якщо вчитель помітив під час письма у зошиті часту зміну посадки за партою, положення зошита, тримання ручки в руці, совання руками, млявість, роздратованість. Першокласники дуже схильні до наслідування, тому велике значення у виробленні каліграфічного письма має чіткий, красивий зразок письма, поданий вчителем.

Оволодіння каліграфією – чи не найважче заняття для першокласника, тому, щоб навчити дітей молодшого шкільного віку красиво писати, треба мати бажання і вміння бачити перед собою перш за все особистість учня: делікатність і доброзичливість, теплота й повага до гідності дитини, а також неабияке терпіння. Бути вимогливим, але й щедрим на похвалу: найменші зрушення в кращий бік слід бачити, а невдачі – гасити новими вправліннями, з переконливою вірою в можливість школяра.

Отже, формування каліграфічних навичок у шестирічних першокласників не буде успішним, якщо вчитель не знатиме вікових, фізіологічних, психологічних особливостей дітей, зокрема: слабкий розвиток дрібних м’язів руки, недостатня координація рухів під час письма, низька опірність при тривалому напруженні, повільний темп, недостатня сформованість оптичного сприйняття графічного образу. Вчитель має враховувати також специфіку самого процесу письма як складного комплексу дій для того, хто буде ним оволодівати, особливостей системи знаків, які має дитина засвоїти і набути навичок самостійного їх використання, а привчаючи першокласників до чіткого, охайного, усталеного письма, виховує у них старанне ставлення до виконання будь-якої роботи, не лише письмової.

Література:

1. *Вашуленко М. С.* Методика навчання української мови в початковій школі ; навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
2. *Захарійчук М. Д.* Зошит з навчання грамоти та розвитку зв'язного мовлення / М. Д. Захарійчук. – Ч. 1. – Л. : Світ, 2010. – 64 с.
3. *Захарійчук М. Д.* Зошит з навчання грамоти та розвитку зв'язного мовлення / М. Д. Захарійчук. – Ч. 2. – Л. : Світ, 2010. – 64 с.
4. *Маковецька Н. В.* Формування навичок письма в дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: перспективи і наступність / Н. В. Маковецька, О. В. Нікулочкіна. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПРС” ЛТД, 2005. – 200 с.
5. *Савченко О. Я.* Навчання і виховання учнів 1 класу : методичний посібник для вчителів / упор. О. Я. Савченко. – К. : Початкова школа, 2002. – 464 с.
6. *Сухомлинський В. О.* Сто порад учителям. – К. : Рад. шк., 1988. – 304 с.
7. *Трунова В. А.* Каліграфія і розвиток мовлення : навч. посіб. для вчителів почат. шк. : в 3 ч. – Ч. 1. (2 клас) / В. А. Трунова, Т. В. Осипенко, Ж. Г. Шевченко. – Одеса : Астропринт, 2009. – 87 с.

***Шкарбан Л.* Особенности формирования каллиграфических навыков шестилетних первоклассников.**

В статье установлены содержание и сущность понятий “письмо”, “каллиграфия”, охарактеризованы приемы подготовки руки ребенка к письму; выявлены трудности, возникающие при обучении детей письму; рассмотрены особенности формирования каллиграфических навыков.

Ключевые слова: “письмо”, “каллиграфия”, “графические навыки письма”, “шестилетние первоклашки”.

***Shkarban L.* Features of calligraphic skills six year old first graders.**

The article clarified the content and essence of the concept of “writing”, “calligraphy”, described methods of preparing the child for hand writing difficulties that arise when studying children’s writing and discusses the features of formation calligraphic skills.

Keywords: “Writing”, “calligraphy”, “image writing skills”, “Six year old first graders”.

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

СЕРІЯ 1
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ
ВИПУСК 1

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

СЕРІЯ 2
**КОМП'ЮТЕРНО-ОРІЄНТОВАНІ
СИСТЕМИ НАВЧАННЯ**
ВИПУСК 1

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

СЕРІЯ 3
**ФІЗИКА І МАТЕМАТИКА
У ВИЩІЙ І СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ**
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 4
ГЕОГРАФІЯ І СУЧАСНІСТЬ
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 5
**ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ:
РЕАЛІ І ПЕРСПЕКТИВИ**
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 6
ІСТОРИЧНІ НАУКИ
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 7
**КУЛЬТУРОЛОГІЯ
РЕЛІГІЗНАВСТВО
ФІЛОСОФІЯ**
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 8
**ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(МОВознавство і ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО)**
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 9
**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ
РОЗВИТКУ МОВ**
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 10
**ПРОБЛЕМИ ГРАМАТНИКІ
І ЛЕКСИКОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 11
**СОЦІОЛОГІЯ, СОЦІАЛЬНА РОБОТА,
СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА, УПРАВЛІННЯ**
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 12
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 13
**ПРОБЛЕМИ
ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ**
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 14
**ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА
МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ**
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 15
**ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ:
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ**
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 16
**ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ ВЧИТЕЛЯ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ**
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 17
**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ**
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 18
ЕКОНОМІКА І ПРАВО
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 19
**КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА
ТА СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ**
ВИПУСК 1

СЕРІЯ 20
БІОЛОГІЯ
ВИПУСК 1

ВИДАВНИЦТВО
НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА